

акти, війни, фінансові та інші кризи, форсовані реформи, патові електоральні ситуації, революції, потужні протестні реакції суспільства. Саме у подібних умовах «малозначні» причини можуть здійснювати визначальний вплив на траєкторію політичних процесів. В міру змінення соціальних основ політичної системи змінюється і характер синергетичного параметра порядку, який визначає час появи чергових точок біфуркації у розвитку суспільства.

Отже, головною відмінною рисою синергетичного підходу в політичній науці слід вважати постановку проблеми зведення усього розмаїття проявів суспільного життя до динаміки певного параметра порядку, яка й визначає основні тенденції періодичної хаотичності суспільно-політичного розвитку.

Пехник А. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
к.політ.н., доцент, доцент кафедри соціальних теорій*

ІНСТИТУТИ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

Для діяльності громадянина в публічно-правовій сфері характерним є здійснення прав та свобод шляхом самореалізації через публічні інститути. Основу всієї системи муніципальних прав і свобод громадянина становить право на здійснення місцевого самоврядування. Взаємозв'язок політичних прав та свобод людини й громадянина з інститутом муніципальних прав проявляється в зумовленості муніципальних прав з політичними правами та свободами в рамках механізму конкретизації останніх до рівня галузевих форм вираження свободи особи. Отже, муніципальні права та свободи становлять ядро інститутів безпосередньої демократії в системі місцевого самоврядування й не можуть бути відділені від тих інститутів, складовою частиною яких вони є, без того, щоб не порушити єдине політичне поле.

Муніципальні права та свободи людини – необхідний та невід'ємний компонент кожного інституту безпосередньої демократії. Інститут безпосередньої демократії на місцевому рівні неможливий без муніципальних прав та свобод, як і муніципальні права та свободи, які спрямовані на здійснення безпосереднього волевиявлення членів місцевого співтовариства, без інституту безпосередньої демократії.

Основною властивістю муніципальних прав і свобод є можливість самостійно та у межах закону визначати свою форму політичної поведінки. Щоб перетворитися в реальний політичний процес, можливість повинна виразитися в активній, цілеспрямованій політичній діяльності людини. Напрямок, межі цієї діяльності регламентуються конституційними, регіональними (республіканськими) і муніципальними нормами, що становлять інститути безпосередньої демократії.

Муніципальні права, які є основою, базою інститутів безпосередньої демократії в системі місцевого самоврядування, мають різні політичні джерела. За цим критерієм можна виділити три групи муніципальних прав, що становлять основу інститутів без-

посередньої демократії в системі місцевого самоврядування. Першу групу утворюють найбільш фундаментальні муніципальні права людини, що становлять базу інститутів безпосередньої демократії, закріплені в Конституції. Так, конституційно-правовою основою референдуму, як інституту безпосередньої демократії, є Розділ 3 Конституції України, що закріплює вищим безпосереднім вираженням влади народу референдум, різновидом якого є місцевий референдум.

Муніципальні права та свободи, які є основою інститутів безпосередньої демократії в системі місцевого самоврядування, мають загальні ознаки та властивості, що характеризують їх політичну природу. Ці ознаки та властивості не тільки поєднують їх у єдину політичне поле, але й дають можливість відмежувати їх від інших прав і обов'язків, глибше зрозуміти їхню природу, повніше усвідомити їхнє соціально-політичне призначення.

Муніципальні права та свободи, реалізовані через інститути безпосередньої демократії, мають всі ознаки суб'єктивних прав та свобод. Маючи суб'єктивний характер, муніципальні права, свободи та обов'язки одночасно є й нормами об'єктивного права, які складають ядро політичних інститутів безпосередньої демократії. Єдність суб'єктивного та об'єктивного в змісті інститутів безпосередньої демократії визначає їх дуальну природу.

Публічні свободи існують тільки в позитивному праві, і держава може вільно визначати обсяг прав та свобод шляхом зміни конституції або прийняття законів. У перспективі публічні права та свободи можуть загалом зникнути, тому що вони закріплені позитивним правом. Метою перерахованих муніципальних прав і свобод є не тільки обговорення, але й вирішення проблем організації життя місцевого співтовариства. Саме тому, муніципальні права та свободи, які є основою інститутів безпосередньої демократії, є формою участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування та відносяться до категорії політичних прав і свобод.

Муніципальні права, свободи та обов'язки, реалізовані через правові норми, є політичною основою легітимності місцевої влади. Саме тому проблема забезпечення реальних умов для найбільш повної реалізації муніципальних прав, свобод та обов'язків, є одночасно проблемою реформування, розвитку та зміцнення місцевого самоврядування.

Інститути безпосередньої демократії в системі місцевого самоврядування є не лише сукупністю, а системою, тому що їм властиві всі якості останньої: єдність і внутрішня диференціація. Єдність системи інститутів безпосередньої демократії визначається наявністю єдиних суб'єктів прямого волевиявлення при вирішенні питань місцевого значення – членів місцевого співтовариства. Всі вони, тією чи іншою мірою, виражають інтереси та потреби як усього місцевого співтовариства, так і його окремих членів. Інститут безпосередньої демократії може вважатися сформованим лише тоді, коли його життєздатність, корисність і необхідність підтверджена тривалою суспільною практикою.

Зміст інститутів безпосередньої демократії визначається конкретними умовами життя членів місцевого співтовариства, а проблема розвитку системи інститутів безпосередньої демократії повинна розглядатися в органічній єдності із загальними закономірностями та станом економічних і політичних перетворень, які відбуваються в українському суспільстві в цілому, і місцевому співтоваристві зокрема.

Інтенсивний розвиток інститутів безпосередньої демократії припускає розширення політичної участі громадян у вирішенні питань місцевого значення. Без розвитку реальної активності громадян, без постійного розширення складу осіб, які беруть участь у здійсненні місцевого самоврядування і підвищення його ефективності, інститути безпосередньої демократії в системі місцевого самоврядування залишаться лише формами, які характеризують можливості, а не саму суспільно-політичну реальність.

Підрозділ 4.2.

Соціально-політичні аспекти трансформаційного процесу

Вітман К. М.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доктор політичних наук, професор*

НЕДОЛІКИ АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ УСУНЕННЯ

Недоліки антидискримінаційного законодавства України неодноразово відзначали правозахисні організації та інститути Європейського Союзу. Європейська комісія проти расизму і нетерпимості – незалежний контрольний орган з прав людини створений при Раді Європи, який спеціалізується на питаннях протидії расизму і нетерпимості, у Третій доповіді по Україні рекомендувала українським органам влади посилити чинне законодавство щодо ненависницьких виявів і злочинів расистського характеру. Зокрема шляхом: імплементації антидискримінаційних норм у законодавство усіх сфер, включаючи зайнятість, освіту, охорону здоров'я; формування законодавчої бази врегулювання статусу біженців, мігрантів, іноземців та осіб без громадянства; застосування політико-правових механізмів стримування зростаючих проявів насильства скінхедів та неонацистів, які створюють атмосферу небезпеки для вихідців з Африки, Азії, Кавказу, Середнього Сходу та євреїв.

З часу прийняття Третьої доповіді кримінальне законодавство проти злочинів расистського характеру в Україні не було посилено й влада досі не вжила вичерпних антидискримінаційних законів у сфері цивільного й адміністративного права. Змін зазнала лише ст. 161 Кримінального кодексу України «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань» в частині посилення штрафних та каральних санкцій за злочини на ґрунті расової нетерпимості. Тоді як СКРН рекомендувала внести зміни до ст. 161 КК України, по суті, які сприяли б переслідуванню поширення расової ворожнечі та ненависті. Зокрема Європейська комісія проти расизму і нетерпимості пропонувала поширити сферу дії цієї статті на всіх